

Nr 98.

Av herr **Holmdahl** och fröken **Wellin**, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om ändring i gällande grunder för statsbidrag till avlönande av lärare vid folk- och småskolor.

I årets statsverksproposition angående åttonde huvudtiteln har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att godkänna sådan ändring i gällande grunder för statsbidrag till avlönande av lärare vid folk- och småskolor, att, där ordinarie, extra ordinarie eller vikarierande folkskollärare har sin tjänstgöring uteslutande eller till övervägande delen förlagd till småskolestadiet, statsbidrag till lärarens avlönande skall utgå enligt de för småskollärare i motsvarande ställning gällande grunder, ävensom medgiva, att det må ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda de närmare bestämmelser, som för tillämpning av ovannämnda ändring må befinnas erforderliga, med iakttagande likväl att för ändringens genomförande skall gälla en övergångstid av femton år, räknat från och med den 1 januari 1929.

Enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle den sålunda avsedda ändringen komma att beröra även Stockholms stads skoldistrikt. Den skulle innebära, att efter innevarande års utgång jämväl vid huvudstadens folkskolor statsbidrag till avlönande av lärare å småskolestadiet komme att med iakttagande av viss övergångstid utgå allenast enligt de för småskollärare gällande grunder.

Då undertecknade anse en sådan förändring, i vad gäller Stockholms folkskolor, icke böra genomföras, få vi i avseende härå göra följande framställning.

Ehuru Kungl. Maj:ts berörda framställning formellt endast avser, att för lärare med övervägande eller uteslutande tjänstgöring å småskolestadiet skall utgå statsbidrag såsom för småskolläraryrket, och alltså ej åsyftar stadgande av förbud mot anställande av folkskollärarinna å småskolestadiet, så torde det vara antagligt, att ett riksdagens eventuella bifall till framställningen i realiteten skulle medföra, att för framtiden systemet med folkskollärare tjänstgörande jämväl å småskolestadiet bleve i Stockholm, där detsamma sedan mer än ett halvt sekel tillämpats, ersatt med det vanligen tillämpade systemet med särskilda småskolläraryrketstjänster för undervisningen å det lägsta stadiet. Det torde nämligen knappast kunna förutsättas, att Stockholms skoldistrikt skall befinnas villigt att i och för anställande av folkskollärare jämväl för undervisningen å småskolestadiet underkasta sig de ökade utgifter, som därav vid tillämpning av Kungl. Maj:ts förslag skulle bliva en följd. Under sådana förhållanden torde det icke kunna fränkommas, att förevarande ärende har icke blott en ekonomisk utan jämväl en pedagogisk och organisatorisk sida.

Denna senare sida av frågan berör föredragande statsrådet med mycket lätt hand. Statsrådet förklarar, att de pedagogiska eller organisatoriska skälen för anordningens bevarande icke kunna »tillmätas någon större betydelse», och att det »som bekant» icke kan göras gällande, att den nuvarande småskollärarytbildningen är bristfällig.

I avseende å förevarande frågas pedagogiska sida tillåta vi oss först anföra, vad Stockholms folkskoledirektion i skrivelse till Kungl. skolöverstyrelsen den 27 februari 1923 därom uttalat. Folkskoledirektionen skriver, som följer:

»Begränsas frågan till själva undervisningen och vad därmed har omedelbart sammanhang, bör å ena sidan beaktas, att på småskolestadiets undervisning specialiserande lärarinnor i vissa hänseenden kunna tillerkännas något företräde, särskilt med hänsyn till ett säkrare behärskande av metodiska detaljer. Å andra sidan måste givetvis folkskollärarynnans grundligare och allsidigare utbildning förläna henne ett vidare perspektiv över undervisningstekniken, större förmåga att inordna småskoleundervisningen i sitt organiska sammanhang med den fortsatta undervisningen och gärna även större mottaglighet för nya och friska impulser på detta rörliga och betydelsefulla undervisningsområde. Därjämte förtjänar att ur pedagogisk synpunkt beaktas den stora betydelsen av att på ett antal orter i vårt land i skolor av folkskolans A-typ samma lärarinnor hava möjlighet att i högre klasser fullfölja den i småskolan meddelade undervisningen, varigenom särskilda möjligheter erbjuda sig att pröva grundläggande undervisningsmetoder i intimt samband med de å övre skolstadiet tillämpade. Hur nödvändigt det än ur vissa synpunkter kan synas vara att utbilda och inbördes avgränsa olika lärargrupper för skilda skolstadier, så bör å andra sidan icke förgätas, att det otvivelaktigt ur skolans och undervisningens synpunkt är synnerligen betydelsefullt att här och var kunna inhösta de särskilda pedagogiska erfarenheter, som äro förbundna med undervisningsarbetets sammanförande i en lärares hand över eller tvärs igenom de av skolorganisationen uppdragna rāmärkena mellan skilda skolstadier. I all synnerhet måste denna synpunkt tillmätas en icke ringa betydelse, när fråga är om skolstadier, så nära inbördes pedagogiskt och psykologiskt sammanhörande som dem, vilka inrymmas inom den lagstadgade skolpliktsåldern.

Om alltså goda skäl ur ren undervisningssynpunkt bestämt tala för bibehållande av nu gällande ordning i här ifrågavarande avseende inom Stockholms folkskoleväsen, så synas skälen härför vara än mer talande, om hänsyn jämväl tages till mer praktiska uppfostringssynpunkter. Det torde icke råda något tvivel om betydelsen därav, att sådana lärarinnor — och dessa äro utan tvivel ett stort flertal, — vilka hava förmåga att genom sin personlighet och sin uppfostringsledning gynnsamt påverka de unga, kunna beredas tillfälle att från de första åren, då greppet i barnasjälarna ofta blir särskilt djupt och varaktigt, genom högre klasser målmedvetet fullfölja de första klassernas uppfostringsarbete. Erfarenheterna från Stockholms folkskolor giva vid handen, att med sådana givna möjligheter ej sällan utvecklas ett personligt förhållande mellan lärare och elever, vars betydelse för de ungas fostran och hela livsriktning icke

kan nog högt skattas. Det kan ingalunda anses vara lyckligt, om en skolorganisation genom avgränsande kompetensvillkor omöjliggör ett utnyttjande på folkskolestadiet av de särskilda uppfostringsmöjligheter, som äro förbundna med rättighet att förlägga en och samma lärares tjänstgöring till folkskolans samtliga stadier.»

Till vad Stockholms folkskoledirektion vid dåvarande tidpunkt sålunda anfört vilja vi tillfoga följande.

Beträffande småskollärrinneutbildningen bör först erinras om, att vad som betingar denna utbildnings underlägsenhet vid jämförelse med den utbildning, som genom folkskoleseminarierna gives, har samband icke endast med den avsevärt kortare utbildningstiden och därav betingade begränsade kurser utan även därmed, att småskoleseminariernas egna lärare själva i allmänhet hava en avsevärt lägre utbildning än folkskoleseminariernas, i det att de förra endast undantagsvis hava högre utbildning än folkskollärarexamen. Men vidare är av vikt att framhålla, att de senare årens pedagogiska och barnpsykologiska forskning allt tydligare klarlagt både de första skolårens utomordentliga betydelse för hela den följande skoltiden och även behovet av en vida mer djupgående pedagogisk och psykologisk orientering för läraren på småskolestadiet, än den, som för närvarande vid våra småskoleseminarier kan meddelas. Det synes sålunda endast vara en tidsfråga, när frågan om en grundligare lärarutbildning för småskolestadiet blir fullt aktuell. I viss mån är den redan aktuell. Det förhåller sig nämligen så, att småskoleseminarieläraryöreningen år 1926 i skriftelse till Kungl. Maj:t förklarar sig anse den nuvarande utbildningen otillräcklig samt påyrkat utredning och initiativ med syfte att få småskoleseminarierna utvidgade till treåriga. Till samma mening har i dagarna anslutit sig Centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening. Det bör också erinras om, att i de allra flesta kulturländer icke existerar någon skillnad i lärarkompetens för undervisning i de lägsta klasserna och för undervisning å ett högre folkskolestadium och att i andra kulturländer endast i enstaka fall i de lägsta folkskoleklasserna undervisa lärare med den låga utbildning, som de svenska småskoleseminarierna ge. Det föreligger alltså starka skäl för det antagandet, att frågan om lärarutbildningens stärkande för folkskolans småskolestadium inom en ej alltför avlägsen framtid måste föras fram till en lösning.

Med stor sannolikhet kan man räkna med, att vid den tidpunkt, då den genom eventuellt bifall till Kungl. Maj:ts förevarande förslag föranledda reduktionen av lärarkompetensen å småskolestadiet i de tre därav berörda städerna skulle vara fullt genomförd, den uppfattningen vore fullt stadgad och troligen även i skollagstiftning tillämpad, att för undervisning å småskolestadiet den nu tillämpade småskollärrutbildningen vore otillräcklig. Det kan under sådana förhållanden på goda grunder ifrågasättas, om det verkligen ur pedagogisk och organisatorisk synpunkt kan försvaras, att statsmakterna under en i det hela för skolan ömtålig tid genom sina åtgärder föranleda genomförandet av en med betydande olägenheter förbunden systemförändring med avseende å lärarkårens rekrytering inom bl. a. huvudstadens stora folkskoleorganisation, på

vars utveckling Stockholms kommun nedlagt stora kostnader, vilken förändring med all sannolikhet skulle medföra, att vid övergångsperiodens slut vid folkskolorna vore för en lång följd av år bundna ett stort antal lärare med denna lägre kompetens.

Ännu en synpunkt av pedagogisk och organisatorisk natur torde förtjäna framhållas.

Den av 1927 års riksdag beslutade skolreformen åsyftade ju att åt folkskolan giva vidgad betydelse som grundskola för den högre skolan. Det kan då synas egendomligt, att omedelbart efter reformens beslutande ett förslag framlägges, vilket sannolikt komme att i de städer, som därav beröras, medföra ett visst försvagande av folkskolans arbetsresultat å grundskolestadiet, och detta icke allenast genom sänkande av lärarkompetensen å småskolestadiet, utan även genom försvårande av den under de fyra första skolåren betydelsefulla planmässigheten i barnens utbildning, vilken enligt sakens natur och all erfarenhet säkrast garanteras därigenom, att barnen under dessa år hava tillfälle att stå under *en* lärares ledning.

Vad vi ovan anført, torde klart ådagalägga, att den pedagogiska och organisatoriska omläggning av lärarerekryteringen å småskolestadiet i vissa städer, som genom Kungl. Maj:ts förevarande förslag troligen skulle föranledas, ingalunda har den mer underordnade betydelse, som föredragande statsrådet i sitt anförande till statsrådsprotokollet förklarar sig anse. Tagas därjämte i betraktande de påtagliga olägenheter, vilka under övergångstiden måste göra sig gällande och vilka här nedan något närmare beröras, synes det föreligga starka motiv för bibehållande av nuvarande anordning, enligt vilken där skoldistrikt är villigt ikläda sig de ökade kostnader, som äro förbundna med folkskollärares anställande för undervisningen jämväl på småskolestadiet, staten i sin mån främjar en sådan anordning genom utanordnande av statsbidrag såsom för folkskollärartjänst till sådana lärare. På den grund få vi yrka avslag å Kungl. Maj:ts förevarande förslag.

Om detta förslag icke skulle vinna bifall, synas oss starka skäl föreligga för att dock medgiva en förlängd övergångstid för den föreslagna förändringens genomförande vid Stockholms folkskolor. Vi tillåta oss erinra om vad Stockholms folkskoleledning i yttrande till skolöverstyrelsen anført beträffande av statskontoret väckt förslag om övergångstidens längd. Direktionen anför härom följande:

»Direktionen finner detta förslag vara synnerligen ogynnsamt för kommunen. Direktionen får sålunda erinra om att den före den 1 juli 1923 gällande av Kungl. Maj:t utfärdade stadgan för folkundervisningen i Stockholm föreskriver, att lärare vid Stockholms folkskolor skall äga folkskollärarkompetens, oavsett på vilket stadium han undervisar. Det har alltså icke allenast varit för Stockholms skoldistrikt medgivet att anställa folkskollärare å småskolestadiet, utan det har varit skoldistriktet ålagt att på sådant sätt organisera undervisningen. Om nu den ändringen skulle vidtagas, att distriktet i stället förbjödes att anställa annat än småskollärarinnor å småskolestadiet, är uppen-

bart, att denna ändring icke kunde genomföras i annan mån än då ledigblivna tjänster skola besättas med nya innehavare. Folkskoledirektionen hade därför i sitt ovannämnda yttrande den 12 juni 1925 föreslagit en övergångstid av 27 år, vilken tid beräknats åtgå för att i mån av inträdande vakanser så stort antal tjänster, som kunde anses belöpa å småskolestadiet, skulle hinna besättas med småskollärarynnor. Det torde alltså få anses ligga i sakens natur, att en tid av 5 år skulle vara alldeles för kort för att stadgas såsom övergångstid vid en sådan organisationsförändring, varom ovan nämnts. Härav framgår även, att statskontorets förslag om indragning av statsanslaget till folkskollärarynnor å småskolestadiet successivt under en period av 5 år skulle, om det genomfördes, innebära en anordning, som icke toge hänsyn till skoldistriktets berättigade krav. Då det skulle kräva en betydligt längre tid än 5 år att avveckla den nuvarande organisationen, skulle genomförandet av statskontorets förslag innebära, att skoldistriktet under övergångstiden väsentligen skulle ensam få bära de omfattande ekonomiska konsekvenserna av statsmakternas tidigare föreskrifter om organiserandet av undervisningen å småskolestadiet. Enligt direktionens mening måste vara riktigt, att i fall, som nu avses, statsbidrag enligt gällande bestämmelser utan inskränkning utginge till folkskollärarynnor, som undervisa å småskolestadiet, under hela den tid, som skulle åtgå för organisationens avveckling.»

Nu har visserligen Kungl. Maj:t föreslagit en övergångstid av 15 år. Folkskoledirektionen har emellertid, såsom framgår av dess å sid. 470 i propositionen intagna yttrande, påvisat, att för avveckling av den nuvarande organisationen med användande av folkskollärarynnor jämväl å småskolestadiet kräves en tid av 27 år. Då den hittills vid Stockholms folkskolor tillämpade organisationen innebär, att lärarinnan i regel följer sin klass genom hela skolan, kunna icke vissa bestämda tjänster anses vara inrättade för småskolestadiet. Avvecklingen av den nuvarande organisationen beträffande undervisningen å småskolestadiet måste därför tillgå så, att ett visst antal av de folkskollärarynnobefattningar, som årligen bliva vakanta vid skolorna i det hela, skulle förändras till småskollärarynnotjänster. Sådan omreglering av tjänsterna skulle, enligt vad direktionen yttrat, lämpligen ske i den ordning, att den komme att avse så stort antal av de årligen inträffande vakanserna, som kunde anses belöpa å småskolestadiet efter förhållandet mellan antalet avdelningar å småskolestadiet och å folkskolestadiet, eller 10 tjänster årligen. Då antalet lärarbefattningar, som vid tiden för avgivande av direktionens yttrande vore placerade å småskolestadiet, utgjorde 271, följer härav, att tiden för organisationens avveckling komme att omfatta 27 år. En förkortning av denna tid kunde bliva möjlig allenast genom att för avvecklingen taga i anspråk ytterligare ett antal av de årligen uppkommande vakanserna, som för närvarande utgöra i medeltal 30 om året. Härigenom skulle emellertid mycket stora svårigheter uppkomma med avseende å den fortsatta rekryteringen av folkskollärarynnor. En begränsning av övergångstiden till den av Kungl. Maj:t föreslagna eller 15 år skulle innebära, att av de omkring 30 lärarinnepplatser, som beräknas årligen bliva till an-

sökan lediga, icke mindre än omkring 18 måste reserveras för de nya småskolelärarinnetjänsterna. Härtill kommer, att, såsom Stockholms folkskoledirektion i sin förut omförmälda tidigare utredning framhållit, en sänkning av lärarkompetensen på småskolestadiet sannolikt måste draga med sig en omläggning av lärarkrafternas disponering å folkskolestadiet i den riktningen, att i samband med uppdelning av barnen på goss- och flickavdelningar redan i tredje klass i stället för nu i regel i femte klass manliga lärare skulle för framtiden följa sina respektive avdelningar redan från tredje klass, en ändring, som torde vara nödvändig för undvikande av den alltför starka växling i lärarkrafter, som eljes skulle bli en konsekvens av sänkningen av lärarkompetensen å småskolestadiet. Men detta innebär för Stockholms folkskolor, att ytterligare omkring 125 folkskollärarinnetjänster skulle indragas för att ersättas med manliga lärartjänster. Skulle även en sådan omläggning — som rimligt är — inpressas i den 15-åriga övergångsperioden, innebär detta, att årligen i genomsnitt ytterligare omkring 8 lediga folkskollärarinnetjänster måste indragas. Under en 15-årig övergångstid skulle alltså årligen i genomsnitt endast omkring 4 folkskollärarinnetjänster kunna ledigförklaras. Detta vore först och främst liktydigt med en fullkomlig katastrof med avseende å befordringsmöjligheterna för de för närvarande vid Stockholms folkskolor anställda omkring 150 extra ordinarie och vikarie-rande folkskollärarinna, av vilka åtskilliga tjänstgjort 5 till 8 år och med all rätt kunnat vänta sig befordran inom en rätt nära framtid. Men det innebär vidare, att betydande svårigheter komma att framträda, när det gäller att med strängt beskurna befordringsmöjligheter vid Stockholms folkskolor över huvud förvärva väl meriterade folkskollärarinna, vilka äro beredda att för längre tidsperioder stå till disposition för upprätthållande av nödigt antal extra ordinarie folkskollärarinnetjänster eller för nödig vikariatstjänstgöring. Det betyder slutligen, att det för en följd av år måste inträda en stagnation i nyrekryteringen av en stor kategori lärare vid Stockholms folkskolor, vilket måste betecknas som en betydande olägenhet, då ett stort samhälles skolväsen väl behöver den förnyelse, som kan möjliggöras genom tillskott av yngre lärarkrafter, vilka under sin utbildning kunnat tillgodogöra sig senaste rön och metoder å undervisningens område. Förutom dessa nu anförda stora olägenheter, som komme att bli följderna av en alltför knappt tillmätt övergångsperiod, bör bemärkas, att genom beläggande i alltför stor utsträckning av de vakanta folkskollärarinnetjänsterna för nu ifrågasatta omläggning av lärartjänsterna skoldistriktet skulle berövas den regulator för lärarkrafternas anpassning efter behovet, som vakanserna utgöra och som måste anses vara av stor betydelse för både statsverket och kommunen i en tid, då växlingarna i lärjungeantalet på grund av kända förhållanden gjort sig starkt gällande, särskilt i nedåtgående riktning. Folkskoledirektionens förslag om övergångstidens bestämmande till 27 år lärers alltså få anses vara mycket väl grundat.

Kungl. Maj:ts förslag innebär, att oaktat Stockholms skoldistrikt icke lämpligen skulle kunna på kortare tid än 27 år avveckla ifrågavarande av statsmakterna påbudna organisation skoldistriktet likväl skulle erhålla det högre

statsbidrag, som svarar mot den stadgade högre avlöningen för folkskollärarymmor, allenast i sådan utsträckning, som skulle vara betingat av att organisationen kunde avvecklas under en tid av allenast 15 år. Vi kunna icke finna det vara riktigt, att statsmakterna på sådant sätt skulle undandraga sig att under den övergångstid, som i verkligheten kräves för avvecklande av den hittillsvarande organisationen å ifrågavarande område, till Stockholms skoldistrikt erlægga de bidrag, som blivit utfästa genom författningarna angående lärares avlöning, jämförda med förut åberopade stadga för folkundervisningen i Stockholm.

På grund av vad sålunda anförts hemställa vi,

att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag om ändring i gällande grunder för statsbidrag till avlöande av lärare vid folk- och småskolor.

Om denna vår hemställan icke skulle vinna bifall, hemställa vi,

att vid godkännande i övrigt av Kungl. Maj:ts förslag riksdagen måtte besluta, att för ändringens genomförande skall för Stockholms skoldistrikt gälla en övergångstid av tjugusju år, räknat från och med den 1 januari 1929.

Stockholm den 19 januari 1928.

O. Holmdahl.

Bertha Wellin.
